

A szakkönyvtári tájékoztatás oktatásának első tapasztalatai Szombathelyen

Évek óta lehet már olvasni a szaksajtóban a főiskolai könyvtárosképzés új tantervéről. Ez hasznos és szükséges volt, mert a könyvtárosok tájékozódhattak arról, hogy mit is várhatnak leendő kollégáiktól. Mivel a *könyvtári tájékoztatás* nevű tárgy is jelentős változásokon ment keresztül az oktatásban, nem látszik feleslegesnek, ha beszámolok az egy féléves résztárgynak, a *szakkönyvtári tájékoztatás*nak az oktatásával kapcsolatos tapasztalatokról, melyeket a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán szereztünk, s a felvetődő gondokat sem titkoljuk el. Azért tartjuk ezt fontosnak, mert a képzés nem lehet csak a képző intézmények magánügye, valahogyan informálni kell azokat a könyvtárosokat, akiknek körében végző hallgatónk dolgozni fognak.

Korábban a tájékoztatás öt féléves tantárgy volt, az *általános tájékoztatás* félévét a szakterületekí követték (társadalomtudomány, természet- és alkalmazott tudományok, nyelvészet és irodalom, valamint művészet). Ma összesen négy féléve van a tantárgynak, a kibővített tartalmú és óraszámú két féléves általános tájékoztatást két újnak mondható félév követi, nem szakterületek, hanem könyvtártípusok szerint: *szakkönyvtári és közművelődési könyvtári tájékoztatás*. Hozzá kell még tenni, hogy kibővült a speciálkollégiumok rendszere, ezen belül az ez iránt érdeklődő hallgatók tájékoztatással is foglalkozhatnak szakterület szerint vagy más megközelítésben.

A *szakkönyvtári tájékoztatás* félévére a kiegészítő szakosoknál már 1985 őszén sor került (mivel az ő tanulmányi idejük két év), de teljes óraszámában, a nappali tagozatosoknál csak 1987 őszén (hiszen csak most vált teljessé az új tanterv bevezetése, szűnt meg a régi és új együttlése). Természetesen nem lehet azt mondani, hogy teljes mértékben új ez a tárgy, s nincsenek előzményei. A *szakkönyvtári tájékoztatás* legjobban a régi tanterv szerinti *ter-*

mészet- és alkalmazott tudományi tájékoztatás-ra hasonlít, amelyre a III. év II. félévében került sor, az *általános tájékoztatás* és a *társadalomtudományi tájékoztatás* féléve után. A nagymértékű egyezések mellett jelentős különbségek is vannak, az új tantárgyban szerepelnie kell például a társadalomtudományi információs rendszernek, és kevésbé részletesen, inkább csak példaként lehet foglalkozni az egyes szakterületekkel. Különbségek vannak abban is, hol van e tárgy helye a képzés rendszerében. Ezek a különbségek feltétlenül előnyösek. Most jobban lehet alapozni olyan ismeretekre, amelyeket más tantárgyakból szereztek meg, így például az *informatikai alapokból*, az *osztályozás- és információkereső technikából*. (Ez utóbbin belül az egyik félévben elsősorban a számítógépek könyvtári alkalmazásával, a könyvtárgépesítéssel foglalkoznak a hallgatók.) Régen a *könyvtári technikára a természet- és alkalmazott tudományi tájékoztatást* követő félévben került sor.

Ennél is jelentősebbek talán a gyakorlatok rendszerében bekövetkezett változások. Régen csak a III. év II. félévében kezdtek gyakorolni a hallgatók (akkor is először a feldolgozó munkát gyakorolták). Most a gyakorlatok már az I. évben megkezdődnek, s attól kezdve félévenként mennek gyakorlatra, a tanult tárgyakkal nagyjából párhuzamosan kerül sor az egyes munkaterületeken a gyakorlati munka megismerésére.

A *szakkönyvtári tájékoztatás* tantárgy két félév gyakorlatával áll szoros kapcsolatban. A megelőző félévben a *szakkönyvtári munka és olvasószolgálat* keretében főleg kisebb szakkönyvtárakkal (kutatóintézeti, vállalati), műszaki könyvtárakkal ismerkedhetnek a hallgatók. Itt az a legfontosabb, hogy együtt, egymáshoz való kapcsolódásukban láthatják mindazokat a munkafolyamatokat, amelyeket eddig külön tanultak és gyakoroltak. Vigyázni

kell arra, hogy az általában kis létszámmal működő könyvtárak dolgozói számára ne jelentsen túlzott megterhelést hallgatóink foglalkoztatása.

A *szakkönyvtári tájékoztatás* oktatásával párhuzamosan kerül sor a tárgy gyakorlatára is, a főiskola vonzáskörzetébe tartozó települések (Veszprém, Győr, Keszthely, Sopron) felsőoktatási intézményeinek könyvtáraiban. Ezen keresztül egy-egy alkalmazott tudományi terület tájékoztatásának kérdéseivel alaposabban is megismerkedhetnek a hallgatók, mint a tantárgy keretében. A III. év után a nappali tagozatos hallgatóknak négyhetes nyári könyvtári gyakorlaton kell részt venniük. Érdeklődésüknek megfelelően maguk választhatják meg a gyakorlóléhelyet és a tanulmányozni kívánt szakterületet, ekkor juthatnak el például társadalomtudományi szakkönyvtárba is.

Mit tanítunk?

Nincs mód arra, hogy a tárgy tartalmát teljes részletességgel bemutassam. Csak vázolni próbálok a főbb témaköröket, talán ez is kellően érzékelteti, hányféle témával kell foglalkozni. Ezeket teljesen nem is lehet szétválasztani, azt sem könnyű meghatározni, milyen sorrendben tárgyaljuk őket, a részekről próbáljunk eljutni az egészhez vagy fordítva. Végül jobbnak látszott először áttekintést adni, hogy utána a részleteket már ne önmagukban lássák a hallgatók, hanem egy rendszeren belül, annak részeként. Így tehát az információs rendszerekkel kapcsolatos általános ismeretek tanításával indul a félév s ezt követik a konkrétabb témák, a hazai tájékoztatás szervezeti kérdései 1945-től, a társadalomtudományi információs rendszer Magyarországon, Magyarország részvétele a nemzetközi információs rendszerekben, az NTMIR működése. Konkrétabb témákat írtam, de itt sem könnyű az elvi elképzelések és a gyakorlati megvalósulás közti különbségeket meghatározni – gondoljunk csak a szakkönyvtári hálózatokra!

Ezután tárgyaljuk a szakirodalmi dokumentumok speciális típusait (kutatási jelentések, kongresszusi kiadványok, szabadalmak, diszsertációk, vállalati irodalom, szabványok). Elvileg már korábban is tudomást szereztek a hallgatók a dokumentumtípusra orientált információs rendszerekről, itt azonban konkrétan is megismerkedhetnek ezekkel, legnagyobb mértékben a szabványokkal és a szabá-

dalmakkal kapcsolatban. A külföldi szakfolyóiratokkal való ellátottság tárgyalása bizonyára sokáig időszerű lesz.

A primer dokumentumok után a tájékoztató eszközök, tájékoztatási szolgáltatások különféle típusai következnek, először rendszerük áttekintésével, az általános tájékoztatásban tanultakra alapozva. Azokra a típusokra, amelyeket ott csak elméletileg ismertek meg, most konkrét példákat is láthatnak. A feltáró eszközök egyes típusainál a használat mellett készítésük sajátosságaival is próbálunk foglalkozni. A számítógépek tájékoztatásban való felhasználásával jórészt már meglévő ismereteket összegezzük, egészíthetünk ki, a legérdeklődőbb hallgatók pedig előzőleg már online speciálkollégiumon is részt vehettek.

A néhány fontosabb szakterületen (műszaki, orvostudományi, mezőgazdasági) folyó tájékoztató munka áttekintése lehetővé teszi, hogy megszerzett ismereteiket más módon is megszerezhessék a hallgatók, hiszen például az előzőleg megismert referálólapok többsége ezekről a területekről származik.

Természetesen sok olyasmi adódik egy szakmában, amit nem lehet igazán megismerni tanteremben, sem előadásokon, sem szemináriumokon. A korábbiakban már említett gyakorlatok mellett (ahol egyénileg szereznek tapasztalatokat a hallgatók) igyekszünk kihasználni a könyvtárlátogatások és a tanulmányi kirándulás adta lehetőségeket. Szombathelyen a REMIX Vállalat Műszaki Könyvtára és a Markusovszky Kórház Orvosi Könyvtára megismertetésére van lehetőségünk, Budapesten eljuthatunk fontosabb központokba is, így az MTA Könyvtára Informatikai Osztályára, az Agroinformba és az OMIKK-ba látogatunk el. Különösen nagy élményt jelent a hallgatóknak, ha olyan eszközökkel találkozhatnak, amelyekről mi csak beszélhetünk nekik. Itt elsősorban a hivatkozási index különböző sorozatait emelném ki, amelyek sajátos, egyedi típust képviselnek, de említhetném az *Index Medicus*, az *Engineering Indexet* és másokat is. Feltétlenül szükségesnek látszik ez a tanulmányi kirándulás, de a jövőben is csak anyagi lehetőségeink függvényében kerülhet rá sor.

Az előbb leírtak felvetnek egy másik problémát is, a hallgatók nyelvtudásának kérdését. Bár egy részük orosz szakos, elvileg a többiek is mind tanultak oroszul tíz éven át (a főiskolán is két évig), s most is van német nyelvi speciálkollégium a főiskolán: mégsem tarthatjuk teljesen megnyugtatónak a helyzetet. A korábban

szervezett angol nyelvi speciálkollégiumot most kellő számú jelentkező hiányában nem sikerült elindítani, pedig legalább minimális angoltudásra ehhez a tantárgyhoz is szükség lenne, ha máshoz nem, a fogalmak, rendszerek nevének kiejtéséhez. Ennek érzékeltetésére talán elég néhány további példa, a teljesség igénye nélkül: *Current Contents*, *KWIC Index*, *Science Citation Index*, *Social Sciences Citation Index*, *Chemical Abstracts*, *DIALOG*, *MEDLINE*, *EMBASE* stb. Korábban, még a kiegészítő szakosoknál volt olyan próbálkozás, hogy a tantárgyhoz kapcsolódó feladatként idegen nyelvű szakcikkek tartalmát foglalják össze magyarul. Akadtak olyanok is, akik lelkesedtek a feladatért, de a tapasztalatok alapján mégis jobbnak látszott, ha csak a magyar nyelvű cikkek összefoglalását tűzzük ki feladatul. A gondok amúgy sem az idegen nyelvű anyag feldolgozásánál kezdődnek, hanem ott, hogy magyar nyelven miből készüljenek a hallgatók. A tárgyhoz ugyanis főiskolai jegyzet még nem készült. Önmagában ez sem hozna teljes megoldást, de nagy segítséget jelentene mindenki számára.

A félév anyagához megadott segédkönyvekhez (Szakirodalmi tájékoztatás, Szöveggyűjtemény, Tájékoztató a szakmai tájékoztatásról, A műszaki fejlesztéshez szükséges információk eszközei és megszerzési módja, Gyűjtőköri tájékoztató, Tudományos és szakkönyvtárak, Hazai szakirodalmi számítógépes információkereső szolgáltatások, Az online szakirodalmi információkeresés kézikönyve stb.) a levelező hallgatók sokszor nehezen tudnak hozzájutni azokban a könyvtárakban, amelyekbe járnak. Vagy egyáltalán nincsenek meg az állományban – pedig ott is alapvető eszközei lennének a tájékoztatás-közvetítésnek, szolgáltatás-közvetítésnek –, vagy csak olvasótermi példány van belőlük. Ez különösen azok számára jelent hátrányt, akik nem a könyvtár székelylenek, munkaidő után kell odautazniuk.

Nagy számban kell megadni kötelező olvasmányként a könyvtári szaksajtóban (a tárgy jellegéből következően elsősorban a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatóban* és a *Könyvtári Figyelőben*) megjelent cikkeket. A nagy létszám miatt ezekhez a nappali tagozatosok sem tudnak olyan könnyen hozzáférni. A levelezők által használt könyvtárak jó részében a TMT nem található meg. Ezért volna szükség egy szöveggyűjteményre, amelyben megtalálható a mindenki számára nélkülözhetetlen anyag. Ez persze nem tenné feleslegessé a

szaksajtó olvasását, részben az újabb irodalom miatt, részben azért, mert a különféle referátumokhoz ezután is szükség lenne a régebbi évfolyamok áttekintésére.

Tananyaghasznosítási esélyek

Jegyzet és szöveggyűjtemény hiányában néhány témáról azért (elsősorban a levelező hallgatókat segítő) készültek rövid összefoglalások. Ezeknek azonban van veszélyük is. Elvileg arra szolgálnának, hogy a különféle forrásokból származó ismereteket segítsék rendszerezni, esetleg némileg kiegészíteni. A gyakorlatban azonban sokszor inkább helyettesíteni próbálják velük a hallgatók máshonnan meg nem szerzett ismereteiket. Így ezeket a vázlatokat esetleg jól megtanulják, de a kérdésekre adott válaszaikból kiderülhet, hogy nem ismerik igazán azt, amiről beszélnek. Hasonló veszélye lehet a jegyzetnek is, s mindenképp olyan formákat kell találni, amelyek önálló munkára, gondolkodásra készítik őket.

Másfelől viszont a levelező tagozatos hallgatók így is túlságosan sok egyéni munkára vannak kényszerítve. Egy-egy tantárgyra összesen hat óra konzultáció jut egy félévben, ez a legalapvetőbb kérdések válaszására, megbeszélésére sem nagyon elegendő. Összehasonlításul érdemes közölni, hogy a nappali tagozaton elvileg 45 óra van egy félévben, ebből tizenöt óra előadás, harminc óra szeminárium. A nappali tagozatosok közül mindenkinek részt kell vennie a könyvtári gyakorlatokon, a levelezők közül csak azoknak, akik nem dolgoznak könyvtárban. Még szerencsésnek mondhatjuk azt a tényt, hogy a hallgatók nagy része könyvtáros. Túlnyomó többségük azonban nem olyan típusú könyvtárban és munkakörben dolgozik, mint amilyenre a tantárgyhoz szüksége lenne.

Különbséget jelent az is, hogy a nappali tagozatosok számára a tanszék meg tudja szervezni a gyakorlatot, a levelezőknek viszont maguknak kell gondoskodniuk gyakorlóhelyről, idő- és térbeli kötöttségeiket figyelembe véve. (Ezúton is köszönetet kell mondani azoknak a könyvtáraknak, könyvtárosoknak, akik vállalják gyakoroltatásukat, pedig még gyakorlatvezetői díjat sem tudunk fizetni számukra.)

Hogyan tükröződnek ezek az erősen eltérő feltételek, lehetőségek a teljesítményekben? A félév végi kollokvium tapasztalatai elég jól megmutatják. A nappaliak döntő többsége legalább „jó” szinten elsajátította a tananyagot,

hozzá kell azonban tenni, hogy sokszor náluk a részismeretek játszanak nagyobb szerepet, ezek rendszerezése nem mindig volt kellő mértékű. A levelezőknél sokkal több volt a bizonytalanság, sokszor a részismeretek is hiányoztak, tehát nemigen volt mit rendszerezni, bár köztük is akadtak olyanok, akiknek a felelete kiváló felkészültségről tanúskodott. Gyakoribb volt azonban az, hogy olyasmiről beszéltek, amit konkrétan nem próbáltak vagy nem tudtak megismerni, például a tájékoztató eszközök egyes típusai esetében. Kérdéses, hogy az év végi összevont szigorlatra (olvasásismeret, tájékoztatás) és az államvizgára hogyan lesznek képesek felkészülni, s főleg az, hogy tudásuk mennyire lesz felhasználható a gyakorlatban.

Természetesen nemcsak a hallgatóknak vannak nehézségeik, hanem az oktatóknak is (ezek persze nagyrészt közösek). A tanítás módszereivel e cikkben szándékosan nem foglalkozom részletesebben (ezek nem is lehetnek egységesek a nappaliaknál és a levelezőknél), inkább csak eszközeivel és tárgyával. Alapvetően tekinthető az, hogy *érvényes ismereteket* kell adni. Ehhez szükség van az újabb tájékoztató eszközökről való informálódásra, s ha megfelelő szemléltetőanyaggal akarunk ren-

delkezni, ezek beszerzésére is. (Itt részben a könyvtárak propagandaanyagaira, tájékoztatóira gondolok, részben a kurrens bibliográfiákra, referálólapokra, tömörítvénygyűjteményekre stb.). Már az értesülés sem túl könnyű sok esetben, a beszerzés még nehezebb. A tanzéknek nincs is erre külön kerete, s igényeink is eltérnek a szokásos felhasználóktól. Nem feltétlenül teljes évfolyamra van szükségünk egy-egy drága tájékoztató kiadványból, hanem csak egy-két számra.

Szerencsére ebben is segítséget nyújtanak számunkra gyakorlólhelyeink. A győri Széchenyi István Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola Könyvtára és a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Könyvtára révén sikerül friss példányokhoz jutni az OMIKK kiadványaiból (a *Szakirodalmi Tájékoztató*, a *Műszaki Információ*, a *Műszaki-Gazdasági Információ* sorozatainak tagjai, a *Műszaki-Gazdasági Tájékoztató*) és az *Agrárirodalmi Szemléből*. Abban, hogy így támogatni tudnak minket, szerepet játszik a kötelepéldányok elosztásának rendszere is. Mivel nem teljesen bízhatnak abban, hogy minden egyes számot a kellő gyorsasággal megkapnak, amire igazán szükségük van, meg is kell rendelniük. A kötelepéldányokból így juthat nekünk is.

A látogatások, kirándulások során is kapunk anyagokat. Így például az MTA Könyvtára informatikai osztályának tájékoztatóját, a *Heti Gépi Szakirodalomfigyelő Szolgáltatásról*, az Agroiinformét az AGIT-ről, az OMIKK különböző osztályain az OMIKK-katalógus mellett sok egyebet (tájékoztatót a fordítási szolgáltatás feltételeiről, az online információkeresésről, a figyelt témák jegyzékét stb.), legutóbb az Országos Találmányi Hivatal Szabadalmi Tárában a Szabadalmi Információs Központ által kiadott módszertani füzet sorozatukat.

Nem jutunk azonban el mindenhova, nem is lehet az oktatóknak idejük, energiájuk arra, hogy mindent végigjárjanak. De talán nem is lenne erre szükség, valami más megoldást kellene találni.

A könyvtárakkal közös érdekünk, hogy a hallgatók (leendő könyvtárosok) jobban megismerjék az intézményeket, szolgáltatásaikat, kiadványaikat. Ennek érdekében meg kellene oldani, hogy a képző intézmények könnyebben juthassanak hozzá a könyvtárak anyagaihoz, ne nekik kelljen utánamenni, hanem akár kérés nélkül is kapják meg ezeket.

Dr. Murányi Péter

